

УДК 32.019.51

ББК 66.033 (4 Укр)

МЕХАНІЗМИ ДОСЯГНЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЗГОДИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

С. І. Ростецька

*Південноукраїнський національний педагогічний університет імені
К. Д. Ушинського; 65000, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26;
тел. +380 (48) 731-60-65; e-mail: sveta-rost@ukr.net*

Статтю присвячено теоретичним і практичним проблемам досягнення політичної згоди в умовах сучасного політичного процесу. Здійснено порівняльний аналіз механізмів досягнення політичної згоди.

Ключові слова: *політична згода, угода, консенсус, соціальне партнерство, політичне партнерство, політичний конфлікт.*

У період докорінного зламу суспільних систем загострюються соціальні конфлікти, і дуже часто вони набувають небезпечного розмаху. Розвиток і регулювання конфліктів може вийти з-під контролю як державних, так і громадських організацій і поставити суспільство на межу катастрофи. У моменти політичних переломів значно загострюються специфічні внутрішні протиріччя в суспільстві, що впливають як на його розвиток, так і на характер перебігу значної частини політичних процесів. Причому загострення цих суперечностей неминуче спричиняє значну поляризацію населення за цілим рядом ознак. В результаті порушується цілісність суспільного організму і виникають серйозні дисфункції у його розвитку. Тому на перше місце постає проблема політичної згоди та механізмів її досягнення. Проблема політичної згоди, загальнонаціонального консенсусу завжди була складною для України завдяки її просторовому, геополітичному положенню, завдяки її етнічному, культурному, регіональному та іншому різноманіттю. На сучасному етапі головні політичні сили країни шукають компроміс, здатний привести наше суспільство до згоди. Крім того, Україна є багатонаціональною державою, в якій співіснують різноманітні соціально-політичні, національні та релігійні конфесії та напрямки. Останні роки в Україні відбуваються ґрунтовні трансформації як суспільного устрою, так і на рівні держави, а це вимагає необхідної реакції громадян на ці зміни. Досягнення політичної згоди між членами суспільства, між політичними акторами дає можливість здійснити ці трансформації, які є необхідними саме сьогодні. Метою даної статті є порівняльний аналіз механізмів досягнення політичної згоди.

Проблематика механізмів досягнення політичної згоди відображена в роботах М. Арудова, Т. Бодун, Н. Дубовика, П. Вознюк, В. Мажаров-

ського, М. Потураєва та ін. Історія людства виробила безліч засобів, методів і принципів, що сприяють досягненню миру, формуванню політичної згоди серед. Наприклад, Н. А. Крисюн поділяє механізми досягнення політичної згоди на дві групи: процесуальні та інституціональні [4, с. 112].

До процесуальних механізмів науковці відносять практику й принципи взаємодій між політичними лідерами, інститутами та об'єднаннями різних рівнів. Це переговори, договори та угоди (пакти), «круглі столи», консенсуси, компроміси, толерантність, партнерство, співробітництво, довіра, примирення, погоджувальні комісії [2, с. 344]. Процесуальні механізми вторинні стосовно інституціональних [4, с. 113].

Інституціональні механізми політичної згоди – це набір специфічних способів і засобів впливу різноманітних інститутів на процес формування політичної згоди. На практиці процесуальні механізми досягнення політичної згоди часто використовують у сполученні один з одним, тому що вони внутрішньо взаємозалежні і впливають один з одного. До механізмів досягнення політичної згоди можна віднести різноманітні методи вирішення та врегулювання протиріч та конфліктів, заснованих на мирних засобах.

Засобами політичної згоди можна вважати й механізми встановлення миру С. Райана. Це контакт, примирення, попутні цілі, встановлення довіри, зміна поколінь, пом'якшення забобонів. Наприклад, у випадку Північної Ірландії особливо корисними в досягненні й закріпленні вирішенні конфлікту були чотири механізми: теорія контактів, попутні цілі, пошук єдиної ідентичності й транскордонне співробітництво. Відповідно до теорії контактів, контакти між людьми або просто зустрічі членів ворожих груп один з одним дозволяють домогтися кращого взаєморозуміння, зменшуючи тим самим кількість стереотипів і забобонів. Теорія попутних цілей, також відома як теорія спільної справи, затверджує, що контакти та співробітництво, що стосуються спільних інтересів або побоювань, приводить до закріплення взаємовигідних результатів. Пошук єдиної ідентичності з'явився на основі ідеї, що перш, ніж громади зможуть почати спільну роботу, вони повинні бути впевнені в собі й своїй ідентичності. Транскордонне співробітництво сприяє зміцненню взаєморозуміння громад і демістифікації наявних міфів і забобонів. Крім цього, транскордонне співробітництво може привести до зміни позиції тих, хто міг би згодом стати прихильником або членом воєнізованих груп [4, с. 114].

Консенсус, як вже було визначено, є засобом досягнення політичної згоди. Він є й методом прийняття політичних рішень, й методом вирішення політичних суперечок і конфліктів та процедурою узгодження дій і інтересів сторін [5, с. 353]. Можна виділити етапи формування громадського миру, засновані на трьох консенсусах: перший консенсус – згода відносно минулого, національне примирення між переможцями й

переможеними; другий консенсус – встановлення тимчасових процедур для обговорення в ході демократизації, остаточних норм, діалог для визначення «правил гри» у новій політичній ситуації; третій консенсус – остаточне визначення «правил гри» нового режиму. Згідно Дж. Сарторі, консенсус представлений також на трьох рівнях: консенсус на рівні співтовариства (основний або ціннісний); консенсус на рівні режиму (процедурний, що встановлює «правила гри»); консенсус на рівні політики (представляє процес вироблення та прийняття рішень) [6, с. 85].

Все більшого визнання сьогодні знаходить розуміння консенсусу як універсального методу прийняття рішень. Консенсус є чимось середнім між односторонністю й думкою більшості при прийнятті рішень. Рівень консенсусу показує, наскільки дана конкретна пропозиція погоджена, тобто наближена до загальної думки. Поряд з позитивними сторонами консенсусного методу, слід виділити і його витрати, щоб уникнути їх на практиці. Насамперед, це необхідність багаторазових погоджень позицій, що у ряді випадків затягує ухвалення рішення. Далі, використовуючи цей метод, виникає небезпека прийняття неконкретних, розпливчастих рішень – по них простіше досягти консенсусу [3, с. 24]. Таким чином, підвищення ступеня погодженості рішення може йти на шкоду його якості.

Поряд з переговорами й договорами, іншим розповсюдженим різновидом єднальної процедури є слідча й погоджувальна комісії. Зазначені комісії створюються сторонами, що сперечаються, як із залученням, так і без залучення третіх сторін. Завдання слідчої комісії складається в розслідуванні й визначенні фактичних обставин суперечки. Діяльність погоджувальної комісії спрямована на вироблення взаємоприйнятого рішення по суті суперечки. Остаточні документи обох комісій носять рекомендаційний характер для сторін, що сперечаються. Створення й діяльність зазначених комісій регламентується великою кількістю багатобічних і двосторонніх угод. Єднальні процедури, що припускають спільні пошуки загального рішення з появою розбіжностей, займають важливе місце в парламентському праві, оскільки найбільш часто потреба в їхньому проведенні виникає в законодавчому процесі [1, с. 67]. Їхня наявність особливо характерна для двопалатної структури парламенту: специфіка завдань, які стоять перед кожною з палат, а також їхнього представництва часто обумовлюють і різне відношення палат до тих або інших законопроектів. Порядок вирішення такого конфлікту, як правило, передбачається основним законом держави, а більш докладно визначається регламентами палат. В одних державах (в Австралії, Бельгії, Великобританії, Канаді) використовується так званий човниковий спосіб узгодження тексту законопроекту між палатами – почерговий його напрямок з палати в палату з варіантами виправлень доти, поки не буде прийнятий ідентичний текст. Однак більш розповсюдженим способом подолання розбіжностей, який застосовується після використання «чов-

никових» процедур, якщо вони виявилися нерезультативними (наприклад, у Франції), а найчастіше як самостійний і навіть єдиний спосіб (наприклад, у США, Іспанії, Японії), є створення палатами погоджувальних комісій (комітетів).

Цікавим є приклад прийняття Угорської угоди, при прийнятті якої було застосовано механізм міжетнічного компромісу. Якщо міжетнічний компроміс розуміти як явище динамічне, раціональне, тобто результат інформування «інших» про свої наміри, або ж наслідок безпосередньо здійснених заходів, то без перебільшення, першим таким компромісом в масштабі Габсбурзької монархії модерної доби був т.зв. «Угорський компроміс», відомий під назвою *Ausgleich* (від нім. *der Ausgleich* – зрівняння, угода, згода, компроміс), наслідком якого стало фактичне і юридичне визнання Габсбургами наявності єдиної угорської політичної нації і етнополітичної єдності Угорщини. Цей міжетнічний компроміс свідчив, що в цьому випадку ключова роль належала титульним етносам Австрійської імперії, а варіативність компромісу визначив статусно-рольовий фактор. Угода 1867 р., фактично, підтвердила тезу про те, що інтеграція в поліетнічних державах відбувається шляхом досягнення політичного консенсусу між групами, акультурації й зрівняння їхніх можливостей у соціально-економічній сфері. У партитурі компромісу роль «першої скрипки» у віденській і будапештській політиці відіграли відповідно німці й угорці. Домовленість між ними набула нової форми державного устрою. Через поліетнічний характер та наявність більших демократичних свобод саме Австро-Угорщина стала епіцентром багатопланового розгляду етнополітичних проблем. Особливу увагу цим проблемам приділяли правляча династія Габсбургів та її уряди, а також політичні сили недержавних народів та опозиційні політичні сили. Різні інтереси та відмінне бачення перспектив відобразилось на обґрунтуванні різних концепцій націй та принципів політичного розвитку поліетнічного суспільства. Вони виявилися у підготовці, реалізації і наслідках спеціальних моделей врегулювання міжетнічних протиріч в коронних краях і провінціях союзної держави – досягненні міжетнічних компромісів і використанні принципу консенсусу. Отже, діалог, пошук консенсусу різностатусних етнонаціональних спільнот засобами міжетнічних компромісів Габсбургами і політичними елітами Австро-Угорщини свідчив про різні моделі і засоби, які використовувалися титульними етносами для їх втілення. Етнополітична поведінка і тактика етнічних спільнот досліджених у статті регіонів свідчила й про легітимні засоби досягнення міжетнічного компромісу. Їх можна класифікувати як діалогові та ненасильницько-захисні типи культури міжетнічної взаємодії.

Сьогодні в Україні вже існує інститут соціального партнерства, який розуміється як система соціальних інститутів і механізмів, створений при участі державних структур, об'єднань роботодавців і профспілок.

Своєю метою він має як консенсусне рішення конкретних соціальних проблем, так і визначення загальної мети соціальної політики. Із середини 90-х років формується правова база роботи інституту. Соціальне партнерство створює вкрай складну тканину соціальних відносин і, по суті, є каркасом, що визначає стабільність громадянського суспільства. Завдяки широкому використанню в повсякденному житті процедур, технологій і норм партнерства між патронатом, роботодавцями, найманими робітниками й владою вдається не тільки зберігати соціальний мир, але й домовлятися, досягати згоди (навіть у самі кризові моменти розвитку) по ключових і спірних питаннях соціально-економічного життя. У ряді благополучних і стабільних в економічному плані країн інститути соціального партнерства існують досить тривалий час. Практика індустріально розвинених країн показала, що система соціального партнерства і його механізми в сучасних умовах дають можливість вирішувати спірні питання не шляхом страйків або виступів на барикадах, а шляхом переговорів, шляхом взаємної згоди, зрівноважування інтересів різних соціальних груп населення замість їхнього протиставлення.

Існують три рівні системи соціального партнерства: загальнонаціональний, галузевий і безпосередньо виробничий (рівень підприємства й фірми). На національному рівні такі установи були створені в 60-ті роки у Великобританії (Національна рада економічного розвитку), у Франції (Соціальна й економічна рада), у Канаді (Економічна рада), в Австрії (Паритетна комісія) і в ряді інших країн. Поряд із представниками зацікавлених груп і вищих державних чиновників у їхній роботі найчастіше беруть участь експерти. Іноді функції загальнонаціональних органів по координації соціально-економічної політики виконували менш формалізовані установи – наприклад, регулярно створювані тристоронні наради (харпсундські зустрічі в Швеції, наради на вищому рівні за участю соціальних партнерів у ФРН у період правління соціал-демократів). Поряд з інститутами широкого профілю на загальнонаціональному рівні діяла, а подекуди й продовжує діяти мережа спеціалізованих установ. Їхнє завдання – погоджувати позиції й давати рекомендації із зайнятості, освіти, охороні здоров'я, житловому питанню, транспорту, охороні навколишнього середовища, тобто по тим конкретним питанням державної політики, які зачіпають інтереси всього населення або окремих його груп. Такі комісії із цін, заробітної плати й зайнятості виробляють рекомендації і які забезпечують проведення в життя політики доходів і засобів по регулюванню ринку. На середньому (галузевому) рівні європейських країнах працює механізм узгодження інтересів переважно на двосторонній основі. Основними учасниками переговорів виступають представники бізнесу та профспілок, а головними засобами регулювання протиріч є колективний договір. Разом з тим у ряді країн діють системи галузевих і регіональних комітетів економічного розвитку. Такі інститути є як би проекцією на галузевому рівні переговорного процесу

в загальнонаціональному масштабі. На рівні підприємства та фірми механізми регулювання відносин між соціальними партнерами відрізняються національною специфікою. Вони можуть носити інституціоналізований або неформальний характер, а об'єктом регулювання, поряд з оплатою праці й робітником, є форми участі представників працівників найманої праці в наглядацьких радах фірми (ФРН), одержання достовірної інформації про діяльність компанії при регламентуванні діяльності профспілки на підприємстві (Італія) і т.п. Сьогодні в наявності істотна модифікація всього договірного процесу у бік зниження ролі галузевих і загальнонаціональних угод. Замість цього набирає чинності тенденція до висновку угод на рівні фірм і підприємств, різко зростає роль індивідуальних трудових угод, що укладаються в обхід профспілок. Паралельно з колективним договором всі частіше укладаються угоди про участь у прибутках. Широке поширення одержують різні форми акціонування осіб найманої праці, підсилюється процес поширення акцій компаній серед власного персоналу.

В Україні до теперішнього часу накопичений багатий досвід рішення завдань в сфері соціального партнерства. Однак, у цілому, незважаючи на безліч наявних труднощів, складно недооцінити значимість функціонування інституту соціального партнерства в Україні, особливо з огляду на глобалізацію, що супроводжується багатобічним міжнародним співробітництвом і партнерством.

Політичне партнерство тісно пов'язане з політичним співробітництвом. Часто ці поняття вживають як синоніми. Відповідно до визначення, політичне співробітництво є вид діяльності суб'єктів політики, спрямований на досягнення певної мети, чому служить спільність інтересів його учасників. Під політичним партнерством розуміється вид відносин між політичними інститутами, громадськими організаціями й рухами, їхніми лідерами, мета яких складається в урахуванні, погодженості й реалізації інтересів різних суб'єктів політики. У цілому ж ці поняття взаємодоповнюють один одного. Співробітництво акцентує увагу на процесі спільної діяльності, партнерство – на однакових правах і обов'язках. Як правило, політичне партнерство ґрунтується на договорі сторін. Договір визначає погоджені позиції по основних питаннях політичного життя й спільні дії учасників по його виконанню, містить зобов'язання сторін, процедури вирішення розбіжностей, відповідальність партнерів, механізм реалізації [7, с. 134]. Ефективне політичне партнерство вимагає обстановки гласності, строгого дотримання прав і свобод. І хоча партнерські відносини не рятують світове співтовариство, як втім, і окремі суспільства від гострих і складних проблем, вони все-таки є одним з діючих шляхів їхнього вирішення. Партнерство різних соціально-політичних сил передбачає розумний компроміс замість конфронтації, що веде до безвихідності, згода замість однобічних дій, терпимість замість радикалізму, еволюцію замість революції. Воно відіграє стабілі-

зуючу роль, сприяє соціальній стабільності, економічній та політичній стабільності. Зміст, форми й методи політичного партнерства й співробітництва залежать від національної специфіки, політичних традицій, відносин між партнерами, їхніх інтересів, готовності брати участь у діалозі, йти на компроміси, від об'єктивної зовнішньої обстановки. Серед об'єктів міжнародного співробітництва й партнерства значна увага приділяється засобам, спрямованим на викорінювання тероризму.

Важливість, що являють собою механізми, спрямовані на досягнення політичної згоди в сучасному світі, важко переоцінити. Їх своєчасне й цілеспрямоване застосування в політиці допоможе утримати рівновагу й стабільність між державами, а також усередині останніх. Механізми політичної згоди на міжнародному рівні доповнюються принципами, яким повинні строго впливати всі суб'єкти міжнародних відносин. Серед них: принцип сумлінного виконання міжнародних зобов'язань; принцип співробітництва; принципи недоторканності й цілісності державної території, непорушності й недоторканності державних кордонів. Найважливішим принципом, що сприяє збереженню миру й політичної згоди, є принцип ненасильства. Практичне застосування й вибір тих або інших принципів і механізмів політичної згоди залежить від цілей суб'єктів політичної згоди, об'єктивної ситуації й національних традицій. Тому, для політології немаловажним стає вивчення механізмів, спрямованих на формування політичної згоди в окремо взятій країні, а також тих перешкод, які встають на шляху здійснення політичної згоди. Обмін же наявним досвідом у досягненні згоди між країнами здатний істотно розширити базу згоди й, тим самим, підвищити її якість, як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Таким чином, існує велика кількість механізмів, спрямованих на досягнення політичної згоди. Механізми досягнення політичної згоди не існують самі по собі. Вони включені в систему політичної згоди, що містить у собі суб'єкти й об'єкти, інститути, процеси. Використання механізмів політичної згоди припускає наявність певних вмінь і навичок, а також особливих особистісних якостей, що визначає значимість інститутів політичної згоди, які не тільки формують необхідні для цього знання, навички та вміння, виховують певні особистісні якості, але й регламентують, контролюють, направляють поведінку окремих людей і їхніх груп, а також соціалізують і інформують їх. Крім того, інститути політичної згоди поряд з перерахованими загальними, володіють і своїми, тільки їм властивими механізмами.

Література

1. Василенко И.А. Политические переговоры / И.А. Василенко. – М: Инфа-М, 2010. – 396 с.
2. Вятр Е. Социология политических отношений / Е. Вятр. – Варшава: Гос. науч. изд-во, 1977. – 576 с.

3. Гурвич В.А. Институты согласия / В.А. Гурвич, И. С. Меньшиков. – М.: Знание, 1989. – 48 с.
4. Крисюн Н.А. Теоретико-методологические аспекты исследования политического согласия в современной России / Н.А. Крисюн // Научные ведомости Белгородского государственного университета. – 2007. – № 1 (32). – С. 108-114.
5. Москаленко Е.М. Конфликт и консенсус в современном обществе / Е.М. Москаленко; відп. ред. Л. І. Кормич // Актуальні проблеми політики: Збірник наук. праць. – Одеса: Астропринт, 2009. – Вип. 6-7. – С. 351-361.
6. Сартори Дж. Вертикальная демократия / Дж. Сартори // Полис. – 1993. – № 2. – С. 80-89.
7. Lee C. The New Rules of International Negotiation / C. Lee. – Chicago, 2008. – 341 p.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 4.11.2015 р.
Рекомендовано до друку д.політ.н., професором **Монолатієм І.С.**,
д.політ.н., професором **Бурдяк В.І.** (Чернівці)*

MECHANISMS OF THE POLITICAL AGREEMENT ACHIEVING: A COMPARATIVE ANALYSIS

S. I. Rostetska

*South Ukrainian National Pedagogical University named after
K.D. Ushynsky; 65000, Odessa, Staroportofrankivska Str., 26;
ph. +380 (48) 731-60-65; e-mail: sveta-rost@ukr.net*

The article is devoted to the theoretical and practical problems of the political agreement achieving in the conditions of the modern political process. The comparative analysis of the political agreement achieving mechanisms was completed.

Key words: *political agreement, agreement, consensus, social partnership, political partnership, political conflict.*